Article

IJOKS

International Journal of Kurdish Studies
(ISSN:2149-2751)
4 (1), pp. 28 – 43
http://www.ijoks.com

The Classification of vowels and consonants in Syllable structure

Dilshad M. GHARIB[1] & Mhemed MEHWI[2]

Received: Oct 08, 2017 **Reviewed**: Oct 30, 2017 **Accepted**: Nov 05, 2017

Abstract

This study entitled (The Classification of vowels and consonants in Syllable structures). It is a part of researchers PhD Dissertation entitled (stress and accent in karkuk sub-dialect). Here, the researcher attempts to clarity and place the vowels and consonants in the structure and positions of those syllable by using tree diagram model the constituent model of classifying syllable structure for this scientific research. In the first model (tree diagram) the vowel (peak) or (nucleus) placed in the middle or center of the syllable under the rhymes and the onset and coda usually placed at the beginning or the end of the syllable.

This study consists of an introduction and two parts. The results and conclusions, with the abstract in both English and Arabic languages are presented at the end of the study. In part one is dedicated to the classification of vowels and consonants in Syllable structure.In the second part, the structure of vowels are clarified however, some basic tenets about consonant clusters at the beginning or the end of the word is mentioned.The samples and data had proved that it is not possible to have a zero onset and it is also impossible to have more than two consonant clusters initially. At the same time, in final position, it is possible to have zero coda, but it is impossible to have more than two allowed consonant clusters finally. The peak or nucleus of the Syllable can be either strong or weak Syllable.

Keywords: Syllable Structure, Sonority, Consonant, Vowel Length, Stress, CV- Model

Recommended citation:

Gharib D.M. & Mehwi, M.A. (2018). The Classification of vowels and consonants in Syllable structure. *International Journal of Kurdish Studies* 4 (1), 1 – 27, DOI:

---

[1]Assitant, Department of Kurdish Language, College of Language speciality: PH.D Language Sulaimani University, Sulaimani, Kurdistan Region – Iraq.

[2]- Prof. Dr, Department of Kurdish Language, College of Sulaimani University, Sulaimani, Kurdistan Region – Iraq.

پێشەکی

زمان پڕەوێکی دەنگییە، یاخود ئامێرێکە بۆ لە یەکترگەیشتن و وەك دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی سودیلێدەبینرێت. هەر زمان و شێوەزارێکیش تایبەتمەندی خۆی هەیە، کە دەبێتە پێناس و ناسنامەی و لە زمانەکانی تر جیایدەکاتەوە . ئەمەیش لەبەر ئەوەی، کە هەمو زمانێک هەریەکەیان بەپێی لۆمەڵێک یاسا و مەرج دەستوور و هەندێک تایبەتمەندی خۆی هەیە . ڕەفتار لەگەڵ دانە ڕێزمانییەکاندا دەکات.

- ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە بریتییە لە : (دابەشبونی پرگەیی و ناپرگەییەکان لە پێکهاتوی پرگەدا). هەروەها بەشێکە لە نامەی دکتۆراکەم لەژێرناو ەکانی (هێز و ئەکسێنت لە شێوەزاری کەرکووکدا). هەوڵدەدرێت بەشێو ەیەکی زانستی شوێنی پرگەیی و ناپرگەییەکانی (زمانی کوردیی - شێوەزاری کەرکووك) لە پرگەدا دیاریبکرێت.

- هۆکاری هەڵبژاردنی ئەم بابەتە

دیالێکتی ناوەڕاستدا، تا وەکو ئەمڕۆ چەندین لێکۆڵینەوە لەبارەی (پرگە) وە - لەزمانی کوردیی لە (شێوەزاری کەرکووك دا) لەم ڕووەوە ل ێکۆڵینەوەیەکی سەربەخۆ بەرچاو دەکەون، بەڵام وەچە پێکهاتەکانی پرگە دەکرێت . ئەم مۆدێلە CV نابینرێت. سەرەڕای ئەوەیش کار بەمۆد ێلی جیادەکاتەوە، کە تیایدا کرۆك، سەرەتا و کۆتایی پرگە CVلەو ڕووەوە خۆی لە مۆدێلە تەختەکەی جیاکراونەتەوە و بەسێ وەچە پێکهاتەوە دانراون.

- ڕێباز و سنوری لێکۆڵینەوەکە

لەم شیکردنەوەیەدا، ڕێبازی (وەسفیی - شیکاریی) بەکارهێنراوە. دروستەی لێکۆڵینەوەکە لە پێشەکییەك و دوو بەش پێکهاتووە . بەگشتیی کەرەستەی (شێوەزاری - کەرکووك) هینراوەتەوە. نمونە و داتاکانیش لە ئاخاوتنی ڕۆژانەی خەڵکەوە وەرگیراون.

بەشی یەکەم
فۆنێمەکانی زمانی کوردیی (شێوەزاری کەرکووك)
١/١) پڕەوی پرگەیی و ناپرگەییەکان

بەمەبەستی شوێن و دەستنیشانکردنی فۆنێمەکانی زمانی کوردیی - شێوەزاری کەرکووك، پێویستە سەرەتا ئەو دەنگانە پۆلێن و جیابکرێنەوە، کە ئەمڕۆ لە زمانی ئاخاوتنی شێوەزارەکەدا دەبیسترێن و گۆدەکرێن . لەزمانی کوردییدا زاراوەی (پرگەیی) بۆ (ڤاوڵ) و (ناپرگەیی) بەرانبەر (کۆنسۆنانت) بەکاردەهێنین، چونکە پرگە دەبێتە کرۆکی پرگە و هیچ پرگەیەک بەبێ پرگەیی دروستنابێت (محەمەدی مەحوی: ٢٠١٦ : ١٤٠- ١٤١).

خشتەی(١- ١) پۆلێنکردنی فۆنێمەکانی زمانی کوردیی

سەگمێنتە فۆنۆلۆژییەکان

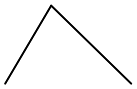

ناپرگەیی پرگەیی

+ زرەنگدەرەوەیی - زرەنگدەرەوەیی

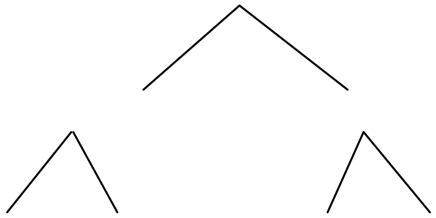

١/١-١) نابڕگەییەکان consonants

دەنگە نابڕگەییەکان لە کاتی درکاندنیاندا، ئەو ئەندامانەی بەشداری لە دروستبوونیاندا دەکەن، (دێنەوە یەك) یان (لەیەکدی نزیك دەبنەوە)، واتا لە هەندێك شوێندا ڕێگە لەو بایە دەگیردرێت، کە لە سییەکانەوە دەردەچێت و لە دەم یان لە لوتەوە دێتەدەرەوە و بەئارەزووی بەپێی ئۆرگانەکانی]ب، پ، ت، د، ...هتد[خۆی نایەتە دەرەوە . بۆ نمونە، نابڕگەییەکانی : دروستکردنیان پۆلێنکراون بۆ (گەروویی، پشتەوەی (مەڵاشویی)، ڕەقە مەڵاشویی، پوکیی، لچولێوی و ددانیی)، بەڵام بەگوێرەی مۆرکانیان دەمیی لە لوتیی، گیراو لە خشۆك جیاکراونەتەوە (محەمەدی مەحوی: ٢٠٠٨ : ١٥٤-١٥٦).

١/١-٢) گیراوەکان plosive

ئەم چەشنە نابڕگەییانە لە گەرووداُ یان لە بۆشایی ناو دەمدا، لە ڕێڕەوی هاتنەوە یەك و داخستنێکەوە بەرهەمدەهێنرێن. کردنەوە و لەپڕگرتن و داخستنەکە خشە و خشپەیەك، یان گیراوەیەکی لێدەکەوێتەوە. (نسرین حیدەری، ساڵ : ١٣٣٨: ٦٠). دەنگە گیراوەکان بریتیین لە : ([p, b, t, d, k, g, q, ʔ].)

١/١-٣) خشۆکەکان fricatives

لەکاتی درکاندنی خشۆکەکاندا، لە بۆشایی ناو دەمدا یان لە بۆشایی ناو گەرودا، لە ڕێگایی تەسککردنەوەیەکەوە دروستدەکرێن. تەوژمی بایش زۆر تەگەرەی جیاواز دێتە ڕێگایی و دەکەوێتە گێژاوێکەوە و دەنگەکەی وەك خشەی لە یەکخشاندنی دوو کەرەستە دەبیسترێن. لە شێوەزاری کەرکووکدا، وەهایدادەنێین بریتیبن لەم دەنگانە: ([f, v, s, z, ʃ, ʒ] .)

١/١-٤) ئەفریکات affricate

دەنگە ئەفریکاتەکان لە تێکەڵبوونی تەقیوێك و خشۆکێك پێکدێت. ئەم جۆرە نابڕگەییانە لە دەنگەکانی: ([tʃ, dʒ] پێکدێت.(Mike Davenport and Hannahs: 2005: 26).)

١/١-٥) لوتییەکان nasals

لەکاتی درکاندنی دەنگە لوتییەکاندا، نەرمە مەڵاشوو نزم دەبێتەوە و هەندێک جار ڕێڕەوەی دەم و لێو دادەخرێت، بەمەیش هەموو باکە بە ڕێڕەوەی لوتدا دێتە دەرەوە. نابڕگەییە لوتییەکانیش بریتیین لە: ([n, m, ŋ].)

١/١-٦) دەنگە لاییەکان lateral sounds

([ɫ, l])، با لە ناوەڕاستیی بۆشایی دەمدا لەکاتی بەرهەمهێنانی ئەم جۆرە دەنگانەدا گیردەبێت یان تەسکدەبێتەوە. لە ئەنجامیدا تەوژمی باکە لادەدات و لەو دەنگانەن بە ئەملا و ئەولای زماندا تێدەپەڕنە دەرەوە.

دەنگە لەرزۆکەکان (٧ -١/١ vibrants sounds

بەو دەنگانە دەگوترێت، کە سەری زمان بەخێرایی و لەسەر یەك لە نوکی سەرەوە یان نێوان نوکی سەرەوەی زمان دەدات([R, r].)

٨-١/١) نیمچە ناپڕگەییەکان

تەنها (sonorance) و (زرنگدەرەوەییەکان-obstruents نیمچە ناپڕگەییەکان (خشپەدەنگ - لە وچەپێکهاتەی سەرەتا و کۆتایی پڕگەدا دەردەکەون و پڕگە دروستناکەن ([w, Y].)

٢/١) پڕگەییەکان vowels

وەك زرنگدەرەوەیی دیاریدەکرێن و Articulation دەنگە ناپڕگەییەکان لە ڕوی ئۆرگانییەوە پێناسەیان بۆدەکرێت، چونکە لەکاتی دروستکردن و درکاندنیاندا با لە دەم دێتە دەرەوە و بێ ئەوەی هیچ ئەندامێکی بێتەوە یەك و ڕێگایان لێبگیرێت . بەشێوەیەکی گشتیی، ڕەهەندە ئۆرگانییەکان دابەشدەکرێن بۆ: (ا) ڕادە و پلەی کراوەیی دەم (داخراو تا کراوە)، (ب) جێکەوتەی بەرزترین بەشی زمان (پێشەوە تا پشتەوە)،(پ) شێوەی لچ و لێو (خڕکراوە تا خڕنەکراوە). داتا و نمونەکان پێمان دەڵێن، لە شێوەزارەکەدا دوو جۆر پڕگەیی بەدیدەکرێت.

١- پڕگەییە یەك دەنگییەکان

(بە پڕگەییە یەک [u:~ wi, u, i:, i, ɨ, wi, ə, we, o, e, a] لە شێوەزارەکەدا دەنگەکانی: (دەنگییەکان ناسراون. بۆ زانیاریی زیاتر سەبارەت بە خشتەی و شوێنی دروستبوونی پڕگەییە یەک دەنگییەکان (پروانە: محەمەدی مەحوی: ٢٠١٦: ١٣٠ - ١٣٣ و peter ladefoged: 2005 :44) لە نێوان چەپك ناپڕگەییە [ɨ]). پلشان ئاشکرا دەبێت، کە ەپڕگەییە ساردەکە (ڕێگەپێدنەراوەکاندا وەك پڕگە - دروستکەر دەردەکەوێت و تەنانەت دەیشتوانێت هێز هەڵبگرێت، وەك:

> /هاتن/ - hatin< [ha . t'ɨn] (ناوی کرداریی)

/هاتن/ - >hatin <] [h'a: . tɨn(هاتوان هەs)

٢- دوو دەنگییەکان Diphthongs -

دوو دەنگییەکان، لە ڕوی دروستەوە لە دوو دەنگ پێکهاتوون، بەڵام کاتێك بەنوسینی کوردیی دەنوسرێن و بە دوو گرافیم دەنوێنرێن و وەکو یەك فۆنێم ئەژماردەکرێن. وەهای بۆدەچین دوو دەنگییەکان Diphthongs) : لە بریتین [ai, au, eo, ou, əu, əi, iu] (محەمەدی مەحوی: (٢٠١٦: ٤٨٤).

بەشی دووەم
دروستەی هەرەمیی پڕگە و دابەشبونی تەواوکەرانەی پڕگەیی و ناپڕگەییەکان

١/٢) دروستەی هەرەمیی پڕگە

وەچەپێکهاتەکانی CV بەمەبەستی دەستنیشانکردنی دروستەی هەرەمیی، کار بەمۆدێلی جیادەکاتەوە، کە تیایدا کرۆك CVپڕگە دەکرێت. ئەم مۆدێلە لەوڕووەوە خۆی لە مۆدێلە تەختەکە و سەرەتا و کۆتایی پڕگە جیاکراونەتەوە و بەسێ وەچەپێکهاتە دانراون (پروانە: هێڵکاری دا). (٢-١) هەرەمیی پڕگە و دابەشبوونی تەواوکەرانەی پڕگەیی و ناپڕگەییەکان) لە خشتەی دروستەی وشە یەك پڕگەییەکان بەمۆدێلی وەچەپێکهاتەکان نیشاندەدرێن، هەر وەچەپێکهاتەیەکیش لە دوو کەرەستە زیاتری تێدا نییە (محەمەدی مەحوی: ب٢: ٢٠٠٨: ٨٥-٨٩). پڕگەییەکان کرۆك دروستدەکەن، کرۆکیش پڕگە دروستدەکات و سەرەتایی پڕگەیش نابێت بەتاڵ بێت. لە جێکەوتەکانی کرۆکی پڕگەدا دوو پڕگەیی گرژ، یان پڕگەیێکی خاو، یاخود بۆش/

پڕگەیێکی دوو دەنگی دێت (محەمەدی مەحوی : ٢٠١٦: ١٥٠ و ئەو سەرچاوانەی لەوێدا ئاماژەیان پێدراوە). بەم شێوەیە دەتوانین بەپێی ڕێسای دوو پەلکیی بچوکترین دروستەی پڕگە تا گەورەترین دروستەی پڕگە به ژمارەی کەرەستەکانەوە دیاریبکەین، بۆ پڕگەیی درێژ و دوو) به ɨ) نیشاندەدرێن. هەروەها بۆ پڕگەییە ساردەکەیش (بزرۆکە - vvدەنگییەکانیش بەهێمای ( ) بەرجەستەدەکرێت.vهێمای (

(٢- ١) هێڵکاریی هەڕەمیی دروستەی پڕگە، به وەچەپێکهاتەکانیەوە

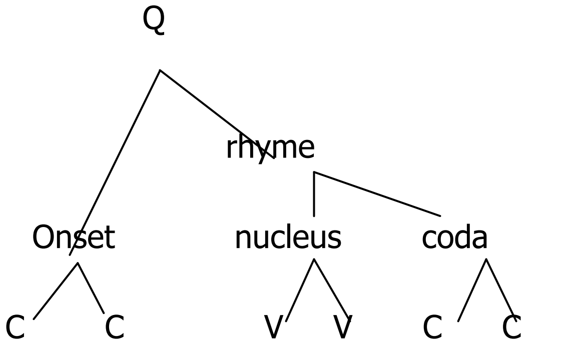

[si:]	s		i	i		
[bri:n]	b	r	i	i	n	
[dost]	d		o		s	t

ڕونکردنەوەکان:

Qپڕگە

onsetسەرەتای پڕگە

rhymeسەرەڕوا

nucleusکرۆکی پڕگە

codaکۆتایی پڕگە

١/٢ -١) تەرزی پڕگەییەکان لە شێوەزارەکەدا، بەپێی خاو و گرژییان دوو جۆرن

ا) پڕگەییەکانی سەرەوە

١CV- پڕگەییە - خاوەکان (/ وو، یی/)

/ سیی/، / دوو/، / بوو/

[si:], [du:], [bu: ˜ bwi]

٢CV- پڕگەییە - گرژەکان (/ و، ی/)

/ بی/، / فو/، / تو/

[bi], [fu ˜ pv], [tu]

ب) پڕگەییەکان ڕیزی ناوەڕاست و خوارەوە

CV ١-/ دۆ، دێ، پا، دە، خوێ /

[do], [de], [pa] ~ [pe], [də], [xœ]

٢- / مار/، / تێر/، / سەر/، / بۆر/، / دوێت /،/ من/ CVC

[mar], [ter], [sər], [bor], [dœt],[mɨn]

٣- CVCC / گەسک/، / پێست/، / مەست/، / دۆست/

[gesk] ˜ [gisk], [pest], [məst], [dost]

٤- / گڵێم/، / پڕۆش/، / بژوێن/ CCVC

[gɫem], [bRoʃ], [bʒœn]

هێڵکاریی دەرپڕاوی تەرزەکانی بڕگە

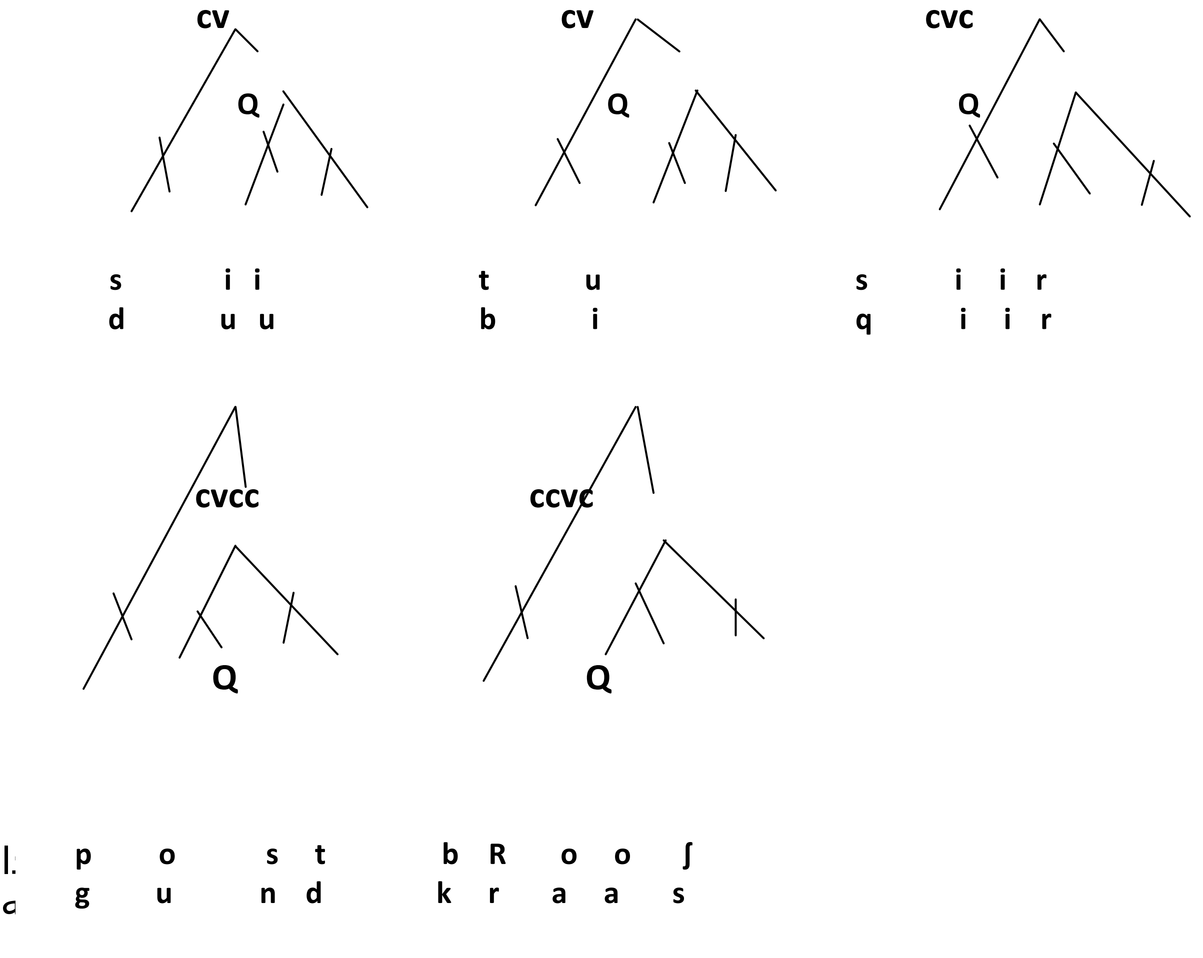

لەم گفتوگۆیەدا هەوڵدەدەین هاتن و نەهاتنی ئەو چەپکە ناپرگەییانەی لە سەرەتا و کۆتایی پرگەدا دەردەکەون و ڕێگەیان پێدەدرێت، یاخود بەپێچەوانەوە ڕێگەیان پێنادرێت، نیشانبدەین. بۆ نمونە هەندێک لە چەپکە ناپرگەییەکان بەپێی پلەپێوەری زرنگدەرەوەیی لە سەرەتای پرگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت (خشپەدەنگ و زرنگدەر) ەوەکان، لە پێرەوە فۆنەتاکتیکییەکاندا لە سەرەتای پرگەدا پێکەوە دەرناکەون . بەڵام ئەم مەرجە لەکۆتایی پرگەدا ناخوات و دەردەکەون. هەروەها، وەهای بۆ دەچین لە زۆربەی زۆری چەپکە ناپرگەییەکاندا، کە بەپێی پلەپێوەری زرنگدەرەوەیی لە سەرەتا و کۆتایی پرگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت لە ڕوی فۆنەتاکتیکییەوە پرگەییە ساردەکە [ɨ] دەربکەوێت. بۆ نمونە وشەکانی، وەك: (/ پرد، خرپن/) پاش ڕێکخستنی توخمە پێکهێنەرەکانیان بەم شێوەیە بەرجەستەدەکرێن: [pɨrd, xɨr . pɨn]. (پروانە: محەمەدی مەحوی: ٢٠٠٨: ١٧٥) بۆیە هەوڵدەدەین بەکورتی هەندێک لەو چەپکە ناپرگەییانەی ، کە لەسەرەتا و کۆتایی پرگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت یان پێنادرێت، بخەینە ڕوو. لەگەڵ ئەوەیشدا لەم گفتوگۆیەدا لەبەر ئەوەی [ʔ]ناپرگەیی لە سەرەتا و کۆتایی پرگەدا ڕێگەپێنەدراوە و تەنها لەگەڵ پرگەییەکاندا دەردەکەوێت، بۆیە نمونەی بۆ نەهێنراوەتەوە.

پلە پێوەری زرنگدەرەوەیی

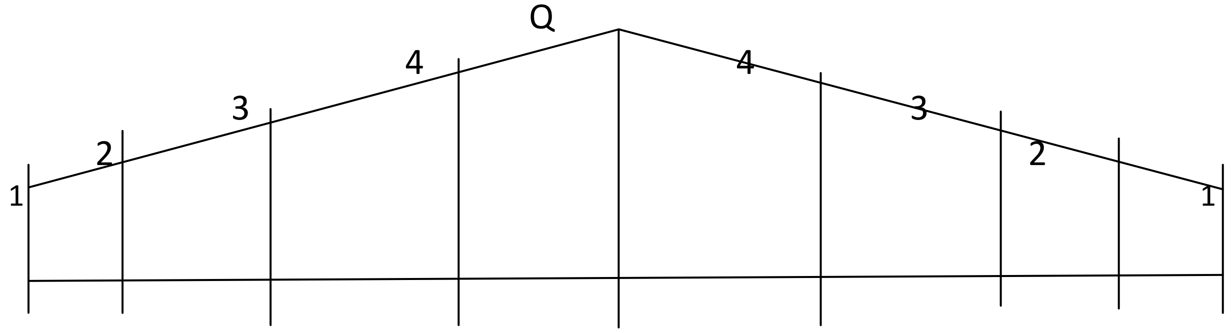

خشتەی(٣- ١) (پروانە: عادل ڕەشید قادر: ٢٠٠٨: ٦٥)

1- گیراو + زرنگدەرەوە

ا) ئەو چەپکە ناپرگەییانەی لە سەرەتای پرگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-١ [b] / بنار /، / بڵاو/، / بلیمەت/، / برۆ/، / پرین/

[bRi:n], [bro], [bli . mət], [bɫau], [bnar]

-٢[p] / پڵاو /، / پلان/، / پرۆژە /

[pRo . ʒə], [pla:n], [pɫa:u]

-٣[t] / تلانەوە /، / تروهات /، / ترێ/

[tre], [tRu . ha:t] ,[tla . nə . wə]

-٤[k] / کڵاو/، / کلێتە/، / کرین/، / کراس/

[kra:s], [kRi:n], [kle . tə],[kɫa:u]

-٥ [q] / قلاو/، / قڕان/

[qRa:n], [qla:u]

-٦[d] / دنیا /، / گڵۆپ /، / دلێر/، / درێژ /

[drez], [dler], [gɫop], [dnya]~[dunya]

-٧[g] / گلارە /، / گڵاڵی /، / گران /

[gra:n], [gɫa . ɫi], [gla . rə]

ب) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[b]/ بم/ / * / برگ/ / ، *[bm], *[bŋ] *

-٢[p]/ پر/ / * /پم/ ، * /پن/ / ، */پنگ/ ، * *[pr], *[pm], *[pn], *[pnŋ]

-٣[t]/ تڵ/ / * /تم/ ، * /تن/ ، */ ترگ/ ، * *[tɫ], * [tm], *[tn], *[tŋ]
-٤[k]/ کم/ / */ کن/ / ، */کرگ/ ، * [km], *[kn] , *[kŋ] *

-٥[q]/ قر/ / */قڵ/ ، *قم/ ، / قن/*/ ، */قنگ/ ، *
*[qr], *[qɫ], *[qm], *[qn], *[qŋ]

-٦[d] /دم/ / */دنگ/ ، */دڕگ/ ،*
[dm],[dŋ],*[dRg]
-٧[g] / گڕ/ / */ گم/ / ، * گن/ / ، / */گنگ/ ، *
[gR],[gm],*[gn],*[gŋ]
٢- خشۆك + زرنگدەرەوە
أ) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-١[f]/ فرە /، / فڕین/، / فڵتە /
[frə], [fRi:n], [fɫtə]

-٢[s]/سنار/، /سمۆرە/، /سڵاو/، /سلێمانی/، /سڕین/، /سروشت/
[sruʃt],[sRi:n], [sle . ma . ni], [sɫau], [smo . rə], [sna:r]

-٣[z] /زنانە/، /زمان/، / زلە/، /زڕان/، / زریکە/
[zri: . kə], [zRa:n:], [zlə], [zma:n], [zna . nə]

-٤[ʃ] / شنۆ/، /شمەك/، /شلێر/، /شڕە/، /شرین/
[ʃri:n], [ʃRə], [ʃler], [ʃmək], [ʃno]
-٥[ʒ]/ژنانە/، ژمارە/
[ʒma . rə], [ʒna . nə]
-٦[x] /خنە/، /خڵافان/، /خلە/، /خڕێڵە/، /خراپ/
[xra:p], [xRe . ɫə], [xlə], [xɫa . fa:n], [xnə]

ب) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[f] /فم/ / * /فن / ، */فرگ/ ، * /فلس/ ، *
[fm],[fn], *[fŋ],*[fls]

-٢[v]/ /ڤو/* ، /ڤڕ/* ڤڵ/ ، */ڤڵ/ ، */ڤم/ ، */ڤن/ ، */ڤنگ/ ، *

* [vr],*[vR],*[vl],*[vɫ],*[vm],*[vn] *[fŋ]

-٣[s]/ / سرگ*
* [sɨŋ]
-٤[z] / زنگ / */زڵکاو/ ،*
[zŋ],[zɫ . kau]

-٥] ʃ [/ شڵ/ */ شرگ / ،*
] [ʃɫ], *[ʃŋ*

-٦ʒ] [/ژر / */ژڕ/ ،*/ژل / ،*/ژڵ/ ، */ژنگ / ،*
*[ʒr], *[ʒR],*[ʒl],*[ʒɫ],*[ʒŋ]
-٧[x] /خم/ */خرگ / ، *
[xm],[xŋ]

-٨[ɣ] / /*

-٩ [h] / /*

-١٠[ɦ] / / *

-١١[ʕ] / / *

له سەرەتایی [v, ɣ, h, ɦ, ʕ] نموونەکانی سەرەوە ئەوە نیشاندەدەن، کە ناوکەییەکانی یش، زۆر [ʒ, f] بڕگەدا، لەگەڵ زرنگدەرەوەییەکاندا ڕێگەیان پێنادرێت، هەروەها ناوکەییەکانی چالاك نین.

٣- ئەفریکات + زرنگدەرەوە
ا) ئەو چەپکە ناوکەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-١] tʃ [/چرا/، /چنین/، /چلە/، /چڵێس/، /چڕین/
[ʧra:], [ʧni:n],[ʧlə], [ʧɫes], [ʧRi:n]
-٢[dʒ] / جمعە/، / جڵەو/، / جرۆکە /
[ʤmʕə ~ ʤumʕə], [ʤɫəu], [ʤno . kə]

ب) ئەو چەپکە ناوکەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١] tʃ [/چم / */چنگ/ ،* [ʧm], *[ʧɨŋ]
*

-٢ [dʒ] /جر / */جڕ/ ،*/جل/ ،*/جنط / ،*
*[ʤr], *[ʤR], *[ʤɫ], *[ʤŋ]

٤- گیراو + خشۆك

ا) ئەو چەپکە ناپیگەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-١[b]/بشڕێوی/, /بژوێن/، /بزوێن/، /بڤە /
[bvə], [bzœn], [bʒœn], [bʃe . wi]
-٢[p]/پشیلە/، /پژمە/، /پسولە /
[psu . lə], [pʒmə], [pʃi: . lə]
-٣[t] /تسین /
[tsi:n]
-٤[d]دزین / /
[dzən]

-٥[k] /کزە/، /کشان /
[kʃa:n], [kzə]
-٦[g] /گڤە /، /گزی / [gzi:~ gzɨk], [gvə] -٧ [q] /قسە/
[qsə]

ب) ئەو چەپکە ناپیگەییانەی لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[b] /بف / */ بس /،*
[bf],[bs]
-٢[p] /پف / */ پڤ/، */پز/ ،*
*[pf], *[pv], *[pz]

-٣[t]/تفەنگ / * /تڤ / ، */تز/ ، */تش/ ، */تژ/ ، *
[tfəŋ],[tv], *[tz],*[tʃ], *[tʒ]

-٤ [d] /دب / * /دڤ / ، */دس / ، */دش/ ، * /دژ / ، *
[db],[dv],*[ds],*[dʃ],*[dʒ]

-٥[k] /کب / */کپ/ ، */کڤ/ ، */کس/ ، */کژ / ، *
[kb],[kp],*[kv],*[ks], *[kʒ[

-٦ [g] /گب / */گپ / ، */گس / ، */گش / ، */گژ /، *
[gb],[gp],*[gs],*[gʃ], *[gʒ]

-٧ [q]/ قفڵ / * /قڤ / ، */قز/ ، */قش/ ، */قژ / ، *
[qfɫ] ~ [qu . fɫ],[qv], *[qz], *[qʃ], *[qʒ]
لە [p, t, d, k, g, q] نموونەکانی سەرەوە ئەوە نیشاندەدەن، کە دەنگە گیراوەکانی سەرەتای بڕگەدا، لەگەڵ خشۆکەکاندا زۆر چالاك نین.

٢/١- ١- ٣) وەچە پێکهاتەی کۆتایی بڕگە

ا- زرنگدەرەوە + گیراو

ا) ئەو چەپكە ناپڕگەییانەی لە كۆتایی پڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-1[r]/شـوارب/، / ترپ/، / كەرت/، / كورد/، / سەرك/، / مەرگ/
[ʃwarb], [tɨrp], [kərt], [kurd], [sərk], [məg]

-2[R] / جڕت/، / دڕك/، / قوڕگ/
[quRi]~ [zoRt]~[ʤɨRt], [dɨRk], [qoRg]

3 -[ɫ]/ قاڵب/، /قەڵپ/، / سەڵت/، / چەڵق/، / خەڵک/
[qaɫb], [qəɫp], [səɫt], [ʤəɫq], [xəɫk]

4 -[m] / كەمپ /، /مەمك/
[kəmp], [məmk]
5 -[n]/هونەرمەند/، / سەنت/، /نەنك/، /مانگ/
[hu , nər . mənd], [sənt], [nənk], [ma:ŋ]

ب) ئەو چەپكە ناپڕگەییانەی لە كۆتایی پڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[r]/ رق / *
*[rq]
-٢[R]/ ڕب / */ ڕپ / ، */ ڕد / ، */ ڕق / ، *
[Rb],*[Rp],*[Rd],*
[Rq]*
-٣[l]/ لب / */ لپ / ، */لت/ ، */لد/ ، */لك/ ، */لک/ ، * / لق / ، *
* [lb],*[lp],*[lt],*[ld],*[lq],*[lk],*[lg]
-٤[ɫ]/ ڵد / */ ڵگ / ،
[ɫd],[ɫg]

-٥[m]/مب/ */مت/ ، */مد/ ، */مق/ ، * /مك/ ، *
[mb],[mt],*[md],*[mq],*[mk],*[mg]
-٦[n]/ نب / */ نپ / ، * /نق/ ، *
[nb],[np],*[nq]
-٧[ŋ]/نگب/ */ نگپ / ، */ نگت / ، */نگد/ ، */نگق/ ، */نگك/ ، * / نگگ /،*
[ngb],[ngp],*[ngt],*[ngd],*[ngq],*[ngk],*[ngg]

لە كۆتایی پڕگەدا بەهیچ شێوەیەک [ŋ]بەپێی نموونەكانی سـەرەوە، وەهای بۆدەچین ناپڕگەیی لە كۆتایی پڕگەدا زۆر [R, l, ɫ, m, n] ڕێگەی پێنەدرێت و دەرنەكەوێت، هەروەها ناپڕگییەكانی دەرنەكەون.

2- زرنگدەرەوە + خشۆك

ا) ئەو چەپكە ناپڕگەییانەی لە كۆتایی پڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-1[r]/ گرژ / ، / کەرش /، / وەرز/، / مارس/، / عارف/ /
[ʕa:rf], [ma:rs], [wərz], [kərʃ], [gɨrʒ]

-2[ɫ] / قوڵف / [quɫf]

ب) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە کۆتایی بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[r] / عارڤ / *
*[ʕa:rv]
-٢[R]/ ڕف / */ ڕڤ / *، / ڕس/*، / ڕز/*، / ڕش /*، / ڕژ/ *، *
[Rf],[Rv],*[Rs],*[Rz],*[Rʃ],*[Rʒ]
-٣[l]/ لف/ */لڤ/ ،*/لس/ ،*/لز/ ،*/لش/،* /لژ/ ، *
[lf],[lv],*[ls],*[lz],*[lʃ],*[lʒ]

-٤[ɫ]/ ڵڤ / */ ڵس / ، */ ڵز / ، */ ڵش/ ، */ ڵژ/ ،*
[ɫv],[ɫs],*[ɫz],*[ɫʃ],*[ɫʒ]

-٥[m]/ مف / */ مڤ/ ، */ مس/ ، */ مز/ ، */ مش/ ، */ مژ / ،*
[mf],[mv],*[ms],*[mz],*[mʃ],*[mʒ]

-٦[n]/ نف / */ نڤ/ ، */ نس/ ، */ نز/ ، */ نش/ ، */ نژ / ،*
[nf],[nv],*[ns],*[nz],*[nʃ],*[nʒ]
-٧[ŋ]/ نگب / */ نگپ / ، */ نگت / ، */ نگد / ، */ نگق / ، */ نگك / ، */ نگگ /،*
[ŋb],[ŋp],*[ŋt],*[ŋd],*[ŋq],*[ŋk],*[ŋg]

[v] لە کۆتایی بڕگەدا، تەنها لەگەڵ ناپڕگەیی [r]نموونەکان ئەوە دەسەلمێنن، کە ناپڕگەیی دا، دەرناکەوێت. هەروەها ناپڕگەییە زرنگدەرەوەکانی دیکەدا دەردەکەوێت. بەڵام لەگەڵ هەموو خشۆکەکانی [R, l, ɫ, m, n, ŋ] لە کۆتایی بڕگەدا لەگەڵ ناپڕگەییە خشۆکەکاندا بەدەگمەن دەبینرێنەوە.

٣- زرنگدەرەوە + ئەفریکات

ا) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە کۆتایی بڕگەدا ڕێگەیان پێدەدرێت

-١[r] / پڕچ /، / مەرج / [pɨrʧ], [mərʤ]
-٢[m] / دەمج/، / قەمچ / [dəmʤ], [qəmʧ]
-٣ [n] / بەنج/ [bənʤ]

ب) ئەو چەپکە ناپڕگەییانەی لە کۆتایی بڕگەدا ڕێگەیان پێنادرێت

-١[R]/ڕج/ */ڕچ/ ،* * [Rʧ],*[Rʤ]

-٢[l]/ لج/ */ لچ/ ، * [lʧ],*[lʤ] *

-٣ [ɫ]/ ڵج/ */ ڵچ/ ، * *[ɫʧ],*[ɫʤ]

-٤[m]/مج/ * [mʧ] *

-٥[n]/ بەنج/ * [bənʧ] *

-٦[ŋ] /نگچ/ */نگج/ ،* [ŋʧ],*[ŋʤ] *

٢/٢) دروستەیی بڕگەییەکان لە کرۆکی بڕگەدا

٢/٢-١) بڕگەییە درێژ / خاوەکان

داتا و نمونەکان ئەوەیان سەلماندوە، کە لە شێوەزاری کەرکووکدا، بڕگەیی کرۆکی بڕگەییە و بڕگەیش بەبێ بڕگەیی دروستناکرێت . هەروەها بۆ وەچەبڕێکهاتەی سەرەتا و کۆتایی بڕگە، هەندێک شیکردنەوە و ڕونکردنەوە پێشکەشکران، کە نابێت سەرەتای بڕگە بۆشبێت و لە دوو نابڕگەیی - ڕێگەپێدراو زیاتری تێدا بێت . لەگەڵ ئەوەیشدا کۆتایی بڕگەییش دەشێت بۆشبێت و نابێت لە دوو نابڕگەیی - ڕێگەپێدراو زیاتری تێدا بێت.

کرۆکی بڕگەیش دەکرێت دوو جێکەوتەکەی بە بڕگەیی گرژ یاخود خاو پڕبکرێتەوە، بۆ نمونە /i (، یی - ::u/)، خاوەکانیش لە: (/ وو - i، ی - u)/ و - بڕگەییە گرژەکانی سەرەوە، بریتین لە (نیشاندەدرێن.٧ ٧پێکهاتوون و بە دوو بڕگەیی)

- (/ و - lu ی ،i/) بڕگەییە کورت / گرژەکانی سەرەوە

/ تو/ ، / بی/ -1 CV [bi], [tu]

/ بیی/ */ توو/ ،* *[tu:] ,*[bi:] CV

/ سییر/ ، / تییر/ -2 CVC * [ti:r],*[ci:r]

/ سروشت/ ، / کورد/ ، / ویست/ ، / بیست/ -3CVCC

[bist], [wist], [kurd], [sruʃt]

- (/ وو - ::uب یی ،i/) بڕگەییە خاو / درێژەکانی سەرەوە

/سیی/ ، / دوو/ -١ [du:], [si:] CV

/ پییر/ ، / سییر/ ، / بوون/ ، / چوون/ -٢CVC

[ʧu:n˜ ʧwin], [bu:n˜ bwin], [si:r], [pi:r]

٢/٢- ٢) دروستەی بڕگە بۆ بڕگەییە (خاو / گرژە)کانی سەرەوە

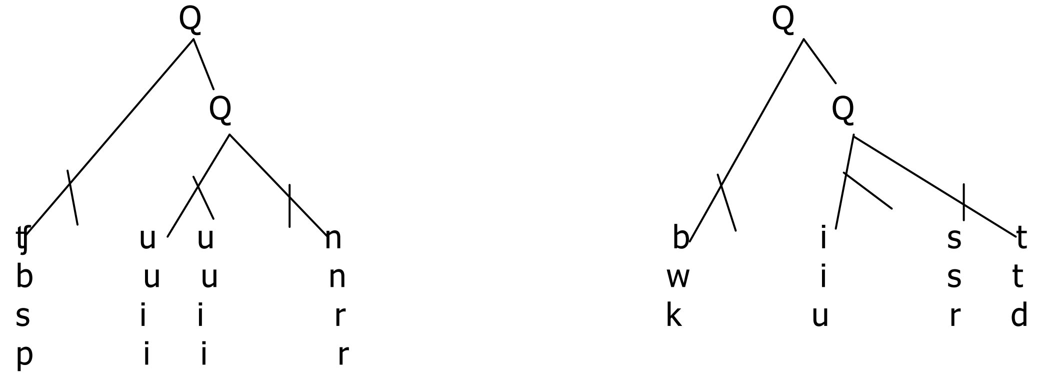

هێڵکاریی (٥- ١) بۆ بڕگەییە (خاو)کان

هێڵکاریی (٤- ١)بۆ بڕگەییە (گرژە)کان

) لەو u, iنیشاندەدەن، کە بڕگەییە (گرژ) ەکانی سەرەوە (نمونەکانی خشتەی (٤- ١) ئەوە بڕگانەدا (گرژ / کورت)ن، کە قورساییان لەسەر نییە، بۆ نمونە وشەکانی (/ بیست، بەدیناکرێن و ڕێگەپێنەدراون . * ویست...هتد/) کورتن. بەڵام (/ بییست، وییسست، ....هتد/) هەروەها لەو بڕگانەی قورساییان لەسەرە (خاو/ درێژ) دەردەبڕرێن (بڕوانە: ٥-١).
/) وەکو فۆنێم کورتن، بەڵام لە هەمو o, e, a سەبارەت بە بڕگەییەکانی ناوەڕاست و خوارەوە (/ تەرزەکانی تری بڕگەدا، سەرپشکی دەشێت بەفۆنەیتیکی گرژ یان خاو دەرببڕرێن و بەرجەستەبکرێن، وەك

٣- / ماڵ/، / دۆ/، /دێ/
[maɫ] ~[ma:ɫ], [do]~ [do:], [de]~[de:]

) لە کرۆکی بڕگەدا diphthong ٢/٢ - ٣) جێکەوتەی (دوو دەنگییەکان –

لە ڕونکردنەوە و نمونەکانی پێشتردا، شوێنی بڕگەییە یەك دەنگییەکان نیشاندران . نمونەکان ئەوە دەسەلمێنن، کە بڕگەییەکان بڕگە دروستدەکەن و تەنها بڕگەییەکان لە کرۆکی بڕگەدا دەبینرێنەوە. هەروەها نیمچە نابڕگەییەکانیش لەسەرەتا یا خود کۆتایی بڕگەدان و بەشداریی لە کرۆکی بڕگەدا ناکەن . دەنگەکانی [ai, au,eo, ou, əu, əi, iu] وەکو بڕگەیی دوو دەنگیی لە شێوەزارەکەدا بەرجەستەدەکرێن.

4- / شای/، / چاو/، / دێو/، / تۆو/، / چەو/، / کەی/، / زیو/
[ʃai],[ʧau], [deu], [tou], [ʧəu], [kəi], [ziu]

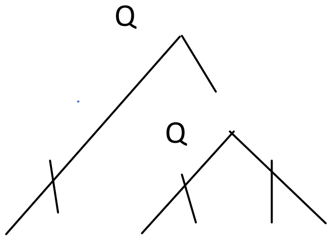

-[ʃai] ʃ a i
-[ʧau] ʧ a u
-[deu] d e u
-[tou] t o u
-[ʧəu] ʧ ə u
-[kəi] k ə i
(١) -[ziu] z i u

ئەنجام

١- بەپێی داتا و نمونە کان، بڕگەییەکان بڕگە بەرهەمدەهێنن و وەچەپێکهاتەکانی بڕگەیش سەرەتا و کۆتایی بڕگە دروستدەکەن . دەشێت هەریەکەیان دوو بڕگەیی گونجاویان لەگ ەڵ پلەپێوەری زرنگدەرەوەیی تێدا بێت. بەشەکانیش بەپێی تایبەتمەندیی شێوەزارەکە فۆنێمێک یان چەند فۆنێمێکی تێدایە، هەندێک جاریش کۆتایی بڕگە دەشێت بۆشبێت و هیچ فۆنێمێکی تێدا نەبێت.

*) و هەندێک لە ناپڕگەییە زرنگدەرەوەییەکان، وەکو (٢٧- لە سەرەتای بڕگەدا، بڕگەییەکان (/ŋ /، / ɫ/، /r لە سەرەتای بڕگەدا ڕێگەپێنەدراون و دەرناکەون، بەڵام دەکرێت لە کۆتایی /...هتد) بڕگەدا دەربکەون و بەکاربهێنرێن.

/) لەناو وشە i، یی - :u:/) ، (/ وو - i، ی - ٣u- بڕگەییە (گرژ و خاو) ەکانی سەرەوە (/ و - یەك بڕگەییەکاندا بەدروستەی جیاوازەوە دەبینرێنەوە. هەروەها بڕگەییەکانی ناوەڕاست و /) وەکو فۆنێم کورتن، بەڵام لە هەمو تەرزەکانی تری بڕگەدا، سەرپشکەکە o, e, a خوارەوە (/ دەشێت بە فۆنەیتیکەکە گرژ یان خاو دەربپڕرێن.

/) لەسەرەتای بڕگەدا، لەگەڵ (زرەنگدەرەوە) کاندا ڕێگەیان ʕ ,ħ ,h ,ɣ ,٤v- ناپڕگەییەکانی (/ /) یش، ز ۆر کارانین . جگە لە ئەوەیش چەپکە ʒ, f پێنادرێت، هەروەها ناپڕگەییەکانی (/ ناپڕگەییەکانی (گیراو + خشۆك) ەکان، لەگەڵ زۆربەی ناپڕگەییەکاندا چالاك نین.

٥- سەرەتای بڕگە ناشێت (چۆڵ / بۆش) بێت و هیچ بڕگەییەکی تێدا نەبێت، سەرەڕای ئەوەیش نابێت لە دوو ناپڕگەیی ڕێگەپێدراو زیاتری تێدابێت . کۆتایی بڕگەیش دەشێت یەك یان دوو ناپڕگەیی ڕێگەپێدراوی تێدابێت و ناکرێت لە دوو ناپڕگەیی زیاتری تێدابێت، لەهەمان کاتدا دەکرێت بۆش بێت.

٦- بەزۆری چەپکە ناپڕگەییەکان لە کۆتایی بڕگەدا نابینرێنەوە.

سەرچاوەکان

١- عادل ڕەشید قادر (2008)، فۆنۆلۆژی زمانی کوردی - کرمانجی سەروو، نامەی دکتۆرا، کۆلێژی زمان، زانکۆی سلێمانی.

٢- محەمەدی مەحوی (2008)، فۆنەتیك و فۆنۆلۆژی، بەرگی یەکهەم، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.

٣- محەمەدی مەحوی (2008)، فۆنەتیك و فۆنۆلۆژی، بەرگی دوهەم، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.

٤- محەمەدی مەحوی (2010)، مۆرفۆلۆژیی و بەیکداچوونی پێکهاتەکان - مۆرفۆلۆژیی کوردیی، بەرگی یەکەم، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.
٥- محەمەدی مەحوی (2016)، مەنامە، بەرگی یەکەم، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی.

بەزمانی فارسی

1-محمود بی جن خان (1392)، واج شناسی، نظرية بهینگی، چاپ چهارم، تهران.
2-جورج یول، وەرگێران : نسرین حیدری (1388)، نگاهی بەزبان (یەك بررسی زبان شناختی)، چاپ هشتەم، تهران.

بەزمانی ئینگلیزی

1-Ladefoged, p, (2010), (A COURSE IN PHONETICS), SIXTH EDITISON.
2-Mike Davenport and s. j. Hannahs (2005), (INTRODUCING Phonetics phonology.